

Дубова І. О.,

кандидат філологічних наук

лаборант кафедри мовознавства

Вінницького національного технічного університету

БУТТЯ ФОЛЬКЛОРУ В ЛІТЕРАТУРІ

Значення традиції народнопоетичної творчості щодо її сукупних мистецьких впливів на світове письменство годі переоцінити, адже її роль у процесі розвитку «книжної» літератури була винятково значною в усі епохи. Про це говорить факт безпосередньої текстуальної «матеріалізації» фольклорних сюжетів, мотивів і образів, композиційних і образотворчих «ходів», ритміки й строфіки переважною більшістю пам'яток світового письменства прадавньої, давньої, нової та новітньої доби. У мистецтві слова народнопоетичні за походженням і власне літературні компоненти різнобічно контактують, взаємодіють на багатьох ідейно-художніх і емоційних рівнях, у різноманітних формах (наслідування, переспів, стилізація, переосмислення).

Естетична взаємодія літератури з фольклором цілком природна й зрозуміла. Адже обидві художні системи, згідно з образною оцінкою А. Міцкевича, – дві «святі скрижалі» кожної національної культури. За всіх специфічних рис та ознак ці системи є словесно-образними за природою. Фольклор до того ж – не тільки художнє відображення дійсності у формах колективної творчості народу, всеохопна «система духовного життя» (С. Мишанич) його та «важлива складова частина культури» (З. і М. Лановик) усякої нації. Він становить собою також окрему форму світосприйняття, виразу душі нації, чим фольклор якраз інспірує увагу письменників.

Водночас фольклор, підкреслимо, – це ще й «лоно літератури, яка виникає з фольклору. Фольклор є доісторією літератури» [4, с. 171]. Він є тим її джерелом і традицією, з якої, згідно з класичними науковими концепціями

М. Грушевського, І. Франка, В. Гнатюка, В. Щурата, С. Єфремова, М. Сумцова й ін. учених, розвинулася літературна творчість. Надалі вони функціонували паралельно у часі й просторі, але не автономно; фольклор із літературою творчо контактують і досі.

Чи підносить рівень літературного твору сам факт опрацювання письменником фольклору, є питанням дискусійним. Донедавна радянські, в т. ч. українські, учені відповідали на нього однозначно «так», а західні швидше «ні». Така ж кардинальна розбіжність існує між ними у тлумаченні обсягу поняття «фольклор», що на заході включає й *fakelore*, сучасні *urban legends*. Очевидно, тут узагальнювати складно, слід давати щоразу окрему аргументовану відповідь.

Дифузію уснопоетичної традиції і літературного мистецтва слова варто бачити такою постійно триваючою співдією, яку її дослідник і продовжувач В. Щурат образно порівняв із зачарованим колом взаємних «позичок» і «віддач». Цим нестрогим формулюванням влучно передано як інобуття народної творчості у літературі, так і фольклоризацію текстів авторського походження. Проте й на цьому етапі міжсистемний рух не припиняється, адже письменник «повертає» народові естетично відшліфованим те, що запозичив у нього.

Вагомо висловився про згадані взаємозапозичення М. Грушевський: «Між писаною і неписаною словесністю завжди існує певний зв'язок, часами дуже тісний і нерозривний – певна дифузія, ендосмос і екзосмос, процес просочування з однієї сфери до другої. Мотиви і манери писаної літератури ширяться в тих кругах, де розвивається словесність неписана...» [1, с. 21]. Ця концепція не лише науково перспективна, а й достатньо сучасна. Адже «просочування» всередину чи назовні («ендосмос» і «екзосмос») у М. Грушевського тотожні поняттю «*displacement*» (переміщення) у канадського вченого Н. Фрая.

Реальне наукове розкриття результатів взаємодії фольклору з писаною словесністю, як підкреслив свого часу В. Гнатюк, передбачає аналітичне

занурення у різні сторони змісту й форми літературного твору. При цьому, додамо, існує необхідність контекстуального розгляду окремого тексту в зв'язку з усією спадщиною його автора, потрібна увага до літературно-фольклорних опрацювань мотиву чи образу в різні літературні епохи.

Літературно-фольклорне спілкування становить собою більш складне, багатогранне явище, ніж може здатися. Справа в тому, що літературний твір включає до свого складу й такі характеристики (тип світовідчуження, деякі дискурсивні практики, способи категоризації і концептуалізації дійсності, ментальні прикмети перекодування картини світу за допомогою знакових систем), що генетично або текстуально не співвідносяться з якимись конкретними фольклорними джерелами, проте у певних моментах можуть з ними збігатися типологічно. Інакше кажучи, за слушним ствердженням Л. Ємельянова, «Вплив фольклору на письменника, яким би великим він не був, може не знаходити у його творах, так би мовити, безпосередньої матеріалізації» [3, с. 257].

З іншого боку, феномен занурення твору у фольклорну стихію ще не гарантує митцеві безперечного успіху. Вирішальним чинником, як видається, є ступінь реалізації мистецького хисту автора, органічність і міра перетоплення фольклорних джерел у творчій свідомості, природність поєднання плодів його образного мислення з народнопоетичною традицією чи й гармонійність сполучення «старої» фольклорної з новою літературною емоційністю, здатність митця здолати наслідувальність підходів до цієї національної традиції.

Тобто фольклор може становити художню «силу» літератора, що безумовно полягає у творчому характері його співдії з народною творчістю. А може бути і його «слабкістю» — у тому разі, коли письменник механічно запозичує і просто переспівує уснопоетичні моделі, надає їм функції лише позверхньої декоративної прикраси. Ми не відносимо до виявів «слабкості» стилізацію митця «під фольклор»: адже вона, як довели у ХІХ ст. Т. Шевченко та І. Франко, може бути й геніальною. Необхідно реабілітувати тут народну творчість. Адже вона не винна, що стала вузьким місцем чи «слабкістю»

другорядного автора. Адже, коли забрати у письменника з системно не сформованим стилем «відфольклорний» орієнтир (модель) письма, то, швидше за все, він не вийде на вищий рівень.

Взагалі роль фольклору в літературі не варто асоціювати зі своєрідним «ліфтом», що дає бажаному змогу підійнятися вище. Адже «олітературнення» народної поезії несе з собою загрозу, зокрема для початкуючих письменників. Свого часу від неї застерігав початківців, як П. Думку чи К. Попович, І. Франко. Про загрозу потрапити у полон шаблонних фольклорних аксесуарів, безкрилого наслідування народної пісні, фактично, йдеться у листі І. Франка до К. Попович від 9 червня 1884 р., де наголошується потреба «нових думок» у поезії: тільки їм народнопісенна форма могла б дати «незвичайну силу і принаду» [5, с. 456].

Тож взаємодія фольклору та літератури становить собою, на слухну думку дослідниці У. Далгат, закономірний, але не однотипний процес, який «має індивідуально-неповторний та історично послідовний розвиток» [2, с. 11]. Цей процес двосторонній: індивідуальна професійна творчість впливає на народну, а фольклор, у свою чергу, чинить ще більш потужні впливи на літературу. Іншими словами, взаємодія між двома видами художньої словесності не є одностороннім рухом, являє собою взаємовплив.

Таким чином, сучасне науково об'єктивне теоретико-методологічне осмислення проблеми «література і фольклор» ґрунтується на визнанні суміжності цих двох галузей словесності, закономірності – хоч і неоднотипності у різні епохи – їх діхронного ідейно-естетичного взаємодіяння, починаючи принаймні з доби давнього письменства. Народнопоетична творчість служила багатим арсеналом прийомів, засобів і художніх принципів при оформленні й оновленні широкого спектру літературних жанрів, образів, стилів тощо, виступала стимулятором і підоймою розвитку письменства на національно-народній основі та активним чинником образного синтезу майстрів слова.

Список використаних джерел

1. Грушевський М. Історія української літератури : у 5 т. Т. 1 / М. Грушевський. – Нью-Йорк : Видав. т-ва «Книгоспілка», 1952. – 360 с.
2. Далгат У. Литература и фольклор : теоретические аспекты / У. Далгат – М. : Наука, 1981. – 303 с.
3. Емельянов Л. Изучение отношения литературы к фольклору / Л. Емельянов // Вопросы методологии литературоведения / общ. ред. А. Бушмина. – М.-Л. : Наука, 1966. – С. 256-283.
4. Пропп В. Поэтика фольклора / В. Пропп. – М. : Лабиринт, 1998. – 352 с.
5. Франко І. До К. Х. Попович. [Нагуєвичі, 9 червня 1884 р.] / І. Франко // Зібрання творів: у 50 т. Т. 48 / І. Франко . – К.: Наук. думка, 1986. – С. 454-456.